

*Літвін Людмила Юрївна,*

доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент;

*Літвін Юрій Іванович,*

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент

## **ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ШЛЯХІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Практика охорони та захисту державного кордону України свідчить про надзвичайно високий рівень його загроз (Біла книга – 2020. ДПСУ). Актуалізація сучасних загроз територіальної цілісності нашої держави та недоторканості її державного кордону викликає необхідність пошуку та впровадження нових підходів щодо їх мінімізації. Низка наукових досліджень свідчить, що значку роль у цьому відіграють досягнення криміналістики та їх запровадження у практику протидії злочинності на державному кордоні.

У тезах викладена спроба стисло окреслити наше бачення окремих аспектів щодо стану та подальших напрямів розвитку криміналістики, яке диференційоване у залежності від тих дискусій, що точаться серед вчених криміналістів, а також – відношення до окремих їх положень, та визначення впливу криміналістичних знань на вдосконалення ефективності системи заходів охорони державного кордону України.

1. Що стосується системи криміналістики. Дискусії щодо системи криміналістики за понад ста років її існування з різною інтенсивністю постійно мали місце. Навіть Г.Грос пропонував її різну структуру. У чому вбачається проблема існування існуючої на теперішній час чотирьох членної структури? На нашу думку – це «модернізація» злочинної діяльності, а також виникнення нових теорій, які обумовлені розвитком досягнень науки і техніки. Вказані теорії у зв'язку з їх автономністю потребують самостійного існування. Розкриття і розслідування забезпечують окремі криміналістичні методиками, в яких решта розділів криміналістики реалізується при розслідуванні конкретних злочинних проявів, визначених як такими КК України. Таким чином, перших три абстрагованих розділи криміналістики працюють на четвертий. Тобто, незалежно від визнання чи невизнання існування Загальної та Особливої частини криміналістики, у дійсності вони існують. Так само як існує, і це ніким не заперчується, Загальна та Особлива частини кримінального процесуального законодавства, хоча у КПК УРСР та КПК України вони в

окремі частини не виділялись. У кращій ситуації знаходиться кримінальне законодавство, так як у КК України виділена його Загальна та Особлива частини. У структурі кримінального та кримінального процесуального законодавства спільним є те, що інститути Загальних частин «працюють» на Особливі. При цьому аналогія у криміналістиці очевидна – криміналістичні знання (рекомендації) її перших трьох частин «працюють» на четверту криміналістичну методiku. Визнання цієї парадигми сприяє наступному: мінімізує проблеми щодо розміщення певної нової теорії у відповідну частину; надасть можливість виокремити у самостійні розділи Загальної частини, виділивши їх із існуючих, зокрема, організацію і планування розслідування із тактики слідчих (розшукових) дій та ін. Не зовсім погоджуємось із змістом Загальної частини, однак підтримуємо думку В.В. Тіщенко («Система криміналістики: история и современное состояние»), що система криміналістики має включати Загальну та Особливу частини. На думку Г. А. Матусовського, оптимальною є побудова двочленної системи криміналістики (загальна й особлива частини). В. А. Журавель зазначає, що головними ознаками придатності системи слід вважати логічність розташування наукових знань і відношення між її елементами. Якщо буде визнано, що тільки певна модель – чотирьохелементна чи двохелементна здатна забезпечити реалізацію змістовних, функціональних, субординаційних, координаційних зв'язків між її елементами, то саме цю модель доцільно визнати оптимальною за таких умов. Як відзначає у своїй докторській дисертації В.В.Юсупов – «...нині більшість криміналістів України виокремлює в системі криміналістики чотири елементи (розділи), серед яких: 1) теоретичні основи; 2) криміналістична техніка; 3) криміналістична тактика; 4) криміналістична методика. Деякі вчені обстоюють доцільність виокремлення більшої кількості розділів системи криміналістичної науки або повернення до двохелементної системи (загальна й особлива частини), про що зазначає В. А. Журавель». На думку В.В. Юсупова, система науки криміналістики має містити два розділи, присвячені знанням про злочинну діяльність і знанням про діяльність з розслідування, запобігання злочинам та їх судового розгляду та систему науки криміналістики доцільно визначити так: I. Загальна частина. Загальнотеоретичні положення криміналістики: 1.Предмет, система і завдання криміналістики. 2.Історія криміналістики. 3. Становлення та розвиток криміналістичних теорій. 4. Методологічні засади криміналістики. 5. Криміналістична ідентифікація і діагностика. II. Особлива частина: 1. Криміналістична техніка. 2. Криміналістична тактика. 3. Криміналістична методика (В.В. Юсупов, дис.с.189). Погоджуючись із тим, що криміналістика має складатись із двох розділів, на нашу думку її Особлива частина має включати лише криміналістичну методiku (методiku розслідування окремих видів злочинів). Решта розділів криміналістики, які забезпечують розслідування усіх (кількох видів злочинів, повинні включатись до Загальної частини. Своє бачення щодо структури криміналістики висловлює при опонуванні докторської

дисертації В.В. Юсупова В.Ю. Шепітько, який зазначає, що «... важко погодитись із дисертантом у тому, що криміналістика має складатися із двох частин: загальної та особливої. Це доволі застарілий підхід до структури криміналістики і не відображає реальний стан речей. Більш справедливим, на наше переконання, є викремлення в системі криміналістики загальної і окремих теорій.» (відгук офіційного опонента с. 9).

Таким чином, викладене свідчить, що дискусія щодо системи криміналістики на теперішній час себе не вичерпала. Ми не вважаємо, що наша точка зору щодо даного питання є незаперечною, однак у ній викладено прагнення щодо вдосконалення науки криміналістики, значення якої у протидії злочинності важко переоцінити.

2. Криміналістика та охорона державного кордону. Не дивлячись на те, що КПК України (2012 р.) виключив органи ДПСУ з числа суб'єктів, що здійснюють розслідування у формі дізнання у справах про порушення державного кордону, їх криміналістичне забезпечення відіграє все рівно важливу роль. Про це свідчить практика охорони державного кордону, а також – низка дисертаційних досліджень (М.В.Балан, С.П.Бегалов, Л.Ю.Капітанчук, Г.В. Мельник, А.З.Сорока та ін.). Сучасна система захисту недоторканності державного кордону України становить собою складний комплекс політичних, військових, правоохоронних, економічних, санітарних та інших заходів, який містить нормативно-правове забезпечення та діяльність відповідних суб'єктів щодо його реалізації. Криміналістичний аспект у системі заходів протидії порушенням державного кордону України займає важливе місце як невід'ємний елемент забезпечення діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності, що спрямована на виявлення, розслідування та профілактику злочинів. «Криміналістика усією своєю плоттю та кров'ю органічно пов'язана з практикою виявлення та розслідування злочинів» (М.Ш.Махтаєв). Виявлення ознак порушення державного кордону (незаконного переправлення осіб через ДКУ/незаконного перетинання ДКУ/використання завідомо підроблених документів при перетинанні ДКУ) здійснюється під час виконання основних напрямів службової діяльності органів ДПСУ таких як: прикордонна служба; прикордонний контроль; оперативно-розшукова; адміністративно-юрисдикційна; кримінально-процесуальна; розвідувальна, інформаційно-аналітична; прикордонно-представницька. Особливістю такої діяльності є безпосереднє виявлення не певного виду правопорушень, а їх ознак, аналіз яких визначає вид правопорушення, його віднесення до відповідної галузі законодавства та – кваліфікацію. Вказана діяльність, що знаходиться за межами кримінально-процесуальної також потребує належного системного криміналістичного забезпечення, що прямо впливає на її ефективність. А тому виникає питання, яке місце у системі криміналістики займають криміналістичні знання, що забезпечують органи ДПСУ, та інші суб'єкти, що виконують функцію виявлення ознак злочинної діяльності та її попередження ( у т.ч. наприклад, відповідні

органи пенітенціарної системи та ін.), не являючись суб'єктами розслідування (крім виконання письмових доручень слідчого/прокурора на проведення С(Р)Д/НС(Р)Д? На нашу думку, у запропонованій Загальній частині системи криміналістики доцільно визначити підрозділ «Виявлення ознак злочинної діяльності», який включав би диференційовані (за видами суб'єктів) систематизовані криміналістичні знання, що забезпечують виявлення ознак злочинної діяльності, що посягає на різні сфери суспільних відносин, та здійснюється суб'єктами, що не являються органами розслідування. Один із таких підрозділів може мати назву «Прикордонна криміналістика».

Таким чином, розрізнені криміналістичні знання щодо діяльності суб'єктів та їх систематизація, сприятимуть в умовах нової парадигми кримінального процесуального законодавства підвищенню ефективності протидії злочинності.

***Мировська Анна Всеволодівна,***

професор кафедри криміналістики  
та судової медицини Національної академії  
внутрішніх справ, кандидат юридичних  
наук, доцент;

***Курята Леонід Леонідович,***

здобувач кафедри криміналістики та судової  
медицини Національної академії внутрішніх  
справ

## **СЛІДОВА КАРТИНА ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ І ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ**

До питання віднесення до структури криміналістичної характеристики злочину такого елемента як «слідова картина» існує безліч різноманітних підходів. Більшість вчених вважає, що вказаний елемент є чи не найбільш інформативним з точки зору процесу розслідування. Ми погоджуємось із даним твердженням, оскільки кримінальне правопорушення в загальному вигляді являє собою певну діяльність суб'єкта по досягненню визначеної мети, а будь-яка дія або діяльність не можлива без виникнення матеріального відображення, що супроводжується змінами у матеріальному середовищі.

З метою визначення типової слідової картини, притаманної досліджуваному виду шахрайства, пропонуємо розглянути міркування вчених щодо змістового наповнення вказаної категорії криміналістичної характеристики злочину відносно інших різновидів шахрайства

Зокрема, О. Л. Мусієнко пропонує поділяти сліди шахрайства на матеріальні (матеріально-фіксовані; предмети та речі, залишені шахраями на місці події; документи; сліди на предметах; сліди на злочинцеві; мікросліди; одорологічні сліди) та ідеальні (уявні образи, що залишилися у пам'яті свідків та потерпілих) [1, с. 12].